

การจัดทำกระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชน CHIA พื้นที่ ต.กลาย อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช

อะไรคือกระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชน CHIA

หลักคิดการดำเนินงาน CHIA

การประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชน CHIA เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการคาดการณ์ และพิจารณาผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินการโครงการ หรือนโยบายการพัฒนาโดยเฉพาะด้านอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่จะเกิดผลกระทบต่อชุมชน การศึกษาเน้นการหาข้อมูลหลักฐานทางด้านผลกระทบและข้อมูลศักยภาพของระดับพื้นที่ในกระบวนการตัดสินใจสร้างทางเลือกในการพัฒนาของชุมชนเอง

นอกจากนี้ยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในสังคม โดยมีการประยุกต์ใช้แนวทางและเครื่องมือที่มีความหลากหลายในการระบุ คาดการณ์ และพิจารณาถึงผลกระทบทางสุขภาพที่อาจเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นแล้วกับประชากรกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง จากข้อเสนอหรือการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจอันเป็นประโยชน์สำหรับการส่งเสริมและการคุ้มครองสุขภาพสำหรับประชาชนทุกกลุ่ม

ทั้งนี้เพราะกระบวนการพัฒนาในชุมชนปัจจุบัน ชุมชนได้ตื่นตัวต่อความสามารถและศักยภาพของตัวเองในการจัดการเรื่องต่างๆ เพื่อเสริมความสุขและลดทุกข์ภาวะของชุมชน ในขณะเดียวกันภัยคุกคามที่เกิดขึ้นในโลกยุคปัจจุบันทำให้ชุมชนต้องเผชิญกับปัจจัยคุกคามที่มีต่อชุมชนมากขึ้น ด้วยการเชื่อมต่อระหว่างโลกท้องถิ่นกับโลกโลกาภิวัตน์แนบแน่นมากขึ้น จนทำให้วัฒนธรรมชุมชนไม่ได้มีลักษณะแบบเดียวอีกต่อไป ภาวะคุกคามดังกล่าวทำให้กระบวนการพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องมีเครื่องมือการพัฒนาที่เท่าทันต่อปัจจัยคุกคามดังกล่าว โดยจำเป็นต้องมีทั้งมิติการพัฒนาและมิติทางกฎหมายรองรับจึงจะมีพลังสู่การเปลี่ยนแปลง

การใช้เครื่องมือ HIA เป็นเครื่องมือที่สำคัญซึ่งมีกระบวนการ ระบบขั้นตอนและกฎหมายรองรับ ที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือต่อสาธารณะได้ทำให้ชุมชนสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองป้องกันภัยคุกคามรวมทั้งเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อรักษาสุขภาพของบุคคลและชุมชนเอาไว้ ซึ่งนับยะหนึ่งเป็นการสร้างอำนาจการต่อรองให้กับชุมชน

หลักการที่สำคัญ

๑. กระบวนการดำเนินงานค้ำึงถึงการนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและมีการจัดการโดยชุมชนเป็นหลัก
๒. กระบวนการจัดทำcHIA เป็นการจัดทำเพื่อให้สมาชิกของชุมชนตระหนักถึงข้อมูลสุขภาพชุมชนและนำไปสู่การกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะเพื่อการสร้างสุขภาพของชุมชนเอง
๓. การจัดทำ cHIA เป็นการค้นหาหลักการ เพื่อกลายเป็นองค์ความรู้สำหรับชุมชนและการจัดทำ HIA ต่อสาธารณะ
๔. ภาศิกายนอกเพียงมีหน้าที่หนุนเสริมให้ชุมชนจัดทำ cHIA ได้ด้วยตัวเอง
๕. กระบวนการทำงานทุกขั้นตอนให้มีหลักการและหลักวิชากำกับเพื่อไม่ให้เกิดความเอนเอียงทางด้านข้อมูลและการชี้นำแต่ให้เป็นการเสริมข้อมูลและกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนตัดสินใจเอง

โดยมุ่งค้นหาและเสริมสร้างประเด็นเนื้อหาต่อไปนี้

๑. การค้นหาข้อมูลด้านสุขภาพที่ครอบคลุมทุกมิติ
๒. ค้นหาปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยเสริมสุขภาพ
๓. ศึกษาในเชิงลึกต่อปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยเสริมสำหรับปัจจัยที่มีผลอย่างยั้งของชุมชน
๔. นำสู่แผนปฏิบัติการเพื่อสร้างปัจจัยที่เอื้อต่อสุขภาพและลดปัจจัยเสี่ยง

ขอบเขตการดำเนินงาน

๑. กำหนดขอบเขตหรือคำจำกัดความของ “สุขภาพ” เพื่อนำไปสู่กระบวนการทำความเข้าใจของชุมชนและกระบวนการออกแบบการวิเคราะห์ข้อมูล
๒. กำหนดพื้นที่ในการศึกษาโดยควร “สร้างหลักเกณฑ์” การกำหนดพื้นที่ในการศึกษาผลกระทบด้านสุขภาพเพื่อให้ครอบคลุมถึงปัจจัยที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพตามความเป็นจริง
๓. กำหนดปัจจัยที่มีผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชนทั้งในทางที่เป็น “ปัจจัยเสริม” และ “ปัจจัยเสี่ยง” โดยการกำหนดปัจจัยดังกล่าวได้จากกระบวนการศึกษาข้อมูลของชุมชนด้วยวิธีการต่างๆ และเป็นกาหนดของชุมชนเอง
๔. จัดลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้ง “ปัจจัยเสริม” และ “ปัจจัยเสี่ยง” เพื่อเลือกทำการศึกษาปัจจัยเหล่านั้นในเชิงลึกเฉพาะประเด็นที่ชุมชนเห็นว่ามีความสำคัญต่อความเป็นไปทางด้านสุขภาพโดยมีการกำหนดวิธีการศึกษาต่อปัจจัยนั้นอย่างชัดเจน
๕. ศึกษารายละเอียดของปัจจัยที่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญแล้ว เพื่อนำไปสู่การกำหนดวิธีการเพิ่มความมั่นคงทางด้านสุขภาพของชุมชน โดยเป็นกระบวนการร่วมกันระหว่างข้อมูลของชุมชนและการให้คำอธิบายเสริมจากภาควิชาการ

๖. นำสู่การจัดทำแผน “ความมั่นคงทางด้านสุขภาพของชุมชน” โดยกลายเป็นนโยบายสาธารณะในระดับชุมชน
๗. กำหนดขอบเขตหรือคำจำกัดความของ “สุขภาพ” เพื่อนำไปสู่กระบวนการทำความเข้าใจของชุมชนและกระบวนการออกแบบการวิเคราะห์ข้อมูล
๘. กำหนดพื้นที่ในการศึกษาโดยควร “สร้างหลักเกณฑ์” การกำหนดพื้นที่ในการศึกษาผลกระทบด้านสุขภาพเพื่อให้ครอบคลุมถึงปัจจัยที่จะส่งผลต่อสุขภาพตามความเป็นจริง
๙. กำหนดปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพของชุมชนทั้งในทางที่เป็น “ปัจจัยเสริม” และ “ปัจจัยเสี่ยง” โดยการกำหนดปัจจัยดังกล่าวได้จากกระบวนการศึกษาข้อมูลของชุมชนด้วยวิธีการต่างๆ และเป็นการกำหนดของชุมชนเอง
๑๐. จัดลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้ง “ปัจจัยเสริม” และ “ปัจจัยเสี่ยง” เพื่อเลือกทำการศึกษาปัจจัยเหล่านั้นในเชิงลึกเฉพาะประเด็นที่ชุมชนเห็นว่ามีความสำคัญต่อความเป็นไปทางด้านสุขภาพโดยมีการกำหนดวิธีการศึกษาต่อปัจจัยนั้นอย่างชัดเจน
๑๑. ศึกษารายละเอียดของปัจจัยที่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญแล้ว เพื่อนำไปสู่การกำหนดวิธีการเพิ่มความมั่นคงทางด้านสุขภาพของชุมชน โดยเป็นกระบวนการร่วมกันระหว่างข้อมูลของชุมชนและการให้คำอธิบายเสริมจากภาควิชาการ
๑๒. นำสู่การจัดทำแผน “ความมั่นคงชีวิตของชุมชน” โดยกลายเป็นนโยบายสาธารณะในระดับชุมชน

การประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชนกับผลที่เกิดขึ้น

๑. ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนต่อกระบวนการสร้างชุมชนสุขภาพะ กล่าวคือ กระบวนการ cHIA เป็นการดำเนินการเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้ชุมชนตระหนักถึงสุขภาพะของตัวเอง อย่างรอบด้าน มีหลักวิชาการในทางอ้างอิงและพิสูจน์ข้อมูล รวมทั้งชุมชนเป็นผู้ที่ดำเนินการจัดทำข้อมูลเอง ฉะนั้นในกระบวนการเหล่านี้ก็จะนำไปสู่การสร้างสุขภาพะชุมชนได้ โดยผลสุดท้ายจะต้องนำไปสู่กระบวนการชุมชนที่จัดทำเครื่องมือ cHIA ได้ และกลายเป็นนโยบายสาธารณะชุมชนที่สามารถแปรไปสู่แผนการปฏิบัติต่อการสร้างปัจจัยที่เอื้อต่อสุขภาพะชุมชนได้

๒. ผลที่เกิดขึ้นต่อการรับรู้ข่าวสารและข้อมูลรอบด้านต่อมิติการพัฒนาที่จะเข้ามาสู่ชุมชน เนื่องจากพื้นที่ที่ใช้สำหรับบริหารจัดการกระบวนการ cHIA เป็นการดำเนินการในพื้นที่ซึ่งกำลังจะเผชิญกับภัยคุกคามจากมิติการพัฒนาขนาดใหญ่ การที่ชุมชนได้รับรู้ข้อมูลว่าการพัฒนาเหล่านั้นจะมีผลกระทบต่อสุขภาพะของตนเองและชุมชนอย่างไรจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็น เพราะข้อมูลที่รอบด้านจะนำไปสู่การตัดสินใจเลือกกำหนดอนาคตของตัวเองได้อย่างถูกต้อง โดยมีหลักการว่ากระบวนการจัดทำ cHIA เป็นเพียงส่วนกระตุ้นให้ชุมชนเห็นมิติที่เป็นปัจจัยคุกคามต่อสุขภาพเท่านั้นและเป็นกระบวนการตัดสินใจของชุมชนเองต่อการดำเนินการใดๆ

๓. เป็นกรณีศึกษากระบวนการจัดทำ cHIA ต่อพื้นที่อื่นๆ เนื่องจาก cHIA ยังเป็นเครื่องมือใหม่สำหรับสังคมไทยเพราะฉะนั้นการดำเนินการในระดับพื้นที่จะเป็นแนวทางที่สำคัญสำหรับการพัฒนา cHIA ในพื้นที่อื่นๆต่อไป ทั้งนี้เพื่อพัฒนาให้กระบวนการ cHIA เกิดการยอมรับในระดับสังคมและจะกลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญของชุมชนชาวบ้านในการกำหนด ปกป้อง และสร้างเสริม อนาคตของชุมชนตนเอง โดยผลลัพธ์สุดท้ายคาดหวังให้เกิดชุดความรู้ในเชิงระบบ (SYSTEM DESIGN) เกี่ยวกับการจัดทำ cHIA ในระดับชุมชน ที่แสดงให้เห็นถึงหลักคิด หลักการ หลักปฏิบัติ ได้

เครื่องมือสำหรับกระบวนการศึกษา CHIA

พื้นที่ ต.กลาย อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราชมีแนวทางการศึกษา CHIA ในรูปแบบการวิจัยและพัฒนาโดยมีชุมชนเป็นฐานการขับเคลื่อนด้วยตัวเอง เพราะฉะนั้นเครื่องมือในการทำงานจึงเป็นกระบวนการค้นหาในระหว่างการทำงานที่ชุมชนต้องออกแบบเอง ภายใต้อบริบท วัฒนธรรม การยอมรับและการทำได้จริงของชุมชน เพราะฉะนั้นเครื่องมือในการทำงานจึงเป็นกระบวนการวิจัยและค้นหาในโครงการนี้โดยไม่มีสูตรสำเร็จเตรียมไว้ให้ชุมชน

จุดเริ่มต้นที่สำคัญของ CHIA

การประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชนเป็นกระบวนการวิจัยระดับชุมชนเพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชนในมิติสุขภาพองค์รวม อันจะนำไปสู่กระบวนการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนเอง เพื่อให้รู้เท่าทันต่อภัยคุกคามที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน รวมทั้งนำไปสู่กระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาของชุมชนเองท่ามกลางเงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนมีความจำเป็นที่หน่วยระดับชุมชนต้องมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อที่จะรู้เท่าทันและนำไปสู่การกำหนดสถานะของตนเองว่าจะดำรงอยู่ในวิถีแบบไหน เพื่อให้ปลอดภัยต่อภัยคุกคามหรืออยู่ร่วมกับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี

กระบวนการทำความเข้าใจเพื่อดำเนินการจัดทำประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชนเป็นความจำเป็นเบื้องต้นที่จะต้องดำเนินการ เนื่องจากว่าการดำเนินการดังกล่าวเกี่ยวข้องกับหลายฝ่ายและจะต้องมีการดำเนินการอย่างมีขั้นตอน จึงจะนำไปสู่กระบวนการจัดทำในเชิงคุณภาพได้ หากไม่นับรวมผู้เกี่ยวข้องจากภายนอกชุมชน กระบวนการทำความเข้าใจกับชุมชนถึงการดำเนินการในประเด็นเหล่านี้มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะว่ากระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชนจำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกกลุ่มคนในชุมชน

การทำความเข้าใจกันนอกจากจะนำไปสู่การสร้างความร่วมมือของกลุ่มคนต่างๆแล้ว ยังนำไปสู่การออกแบบกระบวนการทำงานทั้งหมดร่วมกัน ทั้งนี้เพราะว่าการประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชนจำเป็นต้องมีกระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอนพอสมควรจึงจะสามารถนำไปสู่การบรรลุผลตามที่ต้องการได้ กระบวนการร่วมคิดดังกล่าวจะทำให้เครื่องมือการประเมินผลกระทบสุขภาพกลายเป็นเครื่องมือของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญ เพราะหากชุมชนรู้สึกว่าเป็นเครื่องมือของเขา กระบวนการดำเนินงานหลังจากนั้นชุมชนจะร่วมคิดและออกแบบในการดำเนินงานเอง การประเมินผลกระทบสุขภาพจึงเป็นเครื่องมือที่จะแสดงอำนาจของชุมชนได้

กระบวนการดำเนินงานจำเป็นจะต้องเริ่มต้นและดำเนินการโดยชุมชนเอง

เครื่องมือที่เรียกว่าการประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชน(CHIA) เป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนรู้เท่าทันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนและกำหนดวิถีทางที่จะอยู่ร่วมอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งนี้เพราะ เครื่องมือการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพคือ เครื่องมือที่ยึดถือกระบวนการสร้างความรู้ อย่างเป็นกระบวนการ เพื่อนำไปสู่การรู้จักตัวเองและรู้จักผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนและขั้นสุดท้ายจะ นำไปสู่การกำหนดทิศทางของชุมชนว่าจะดำรงอยู่อย่างไร

อย่างไรก็ตาม การประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชนจะเกิดผลตามที่กล่าวข้างต้นได้จำเป็นที่ จะต้องกำหนดทิศทางของเครื่องมืออย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะกระบวนการที่ถูกต้องจะนำไปสู่ผลลัพธ์ตามที่ ต้องการได้ กล่าวคือแม้ว่าการประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชนจะเป็นกระบวนการศึกษาข้อมูลเป็น หลักแต่ทว่ากระบวนการเหล่านั้นจำเป็นจะต้องเริ่มต้นและดำเนินการโดยชุมชนเอง

หากเป็นการกระทำจากบุคคลภายนอกชุมชนจะทำให้ข้อมูลเป็นแค่ความรู้แต่ไม่สามารถนำไปสู่ กระบวนการเรียนรู้ได้ ทั้งนี้เพราะถ้าเป็นกระบวนการเรียนรู้จะทำให้ชาวบ้านเรียนรู้และตระหนักกับข้อมูล ความรู้ที่ได้จนนำไปสู่การมีปฏิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ท่ามกลางภัยที่คุกคาม ในทางตรงกันข้ามหากเป็นการวิจัยจากคนนอกจะทำให้ชุมชนเกิดการรับรู้หากแต่ยังไม่สามารถนำไปสู่การกระทำได้และจะไม่รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของความรู้ที่ได้

กระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชนในอีกด้านหนึ่งจึงเป็นกระบวนการสร้างความรู้สึกร่วมของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดความรักและห่วงหาพันต่อชุมชนของตนเอง ความแตกต่างระหว่างการประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชนกับการประเมินผลกระทบสุขภาพในรูปแบบอื่น ๆ จึงอยู่ที่ กระบวนการดำเนินการ

อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่า การประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชนจะไม่มีภาคีภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องเลยในทางตรงกันข้ามภาคีภายนอกกลับมีความจำเป็น ทั้งนี้เพราะในกระบวนการศึกษาข้อมูล ต้อง มีหน่วยงานภายนอกที่มีความรู้ในด้านต่าง ๆ เข้ามาเสริมกระบวนการทำงานของชุมชนเพื่อให้การศึกษา ข้อมูลเป็นไปอย่างถูกต้องครบถ้วนและละเอียดเพียงพอต่อกระบวนการเรียนรู้หรือการใช้ประโยชน์จาก ข้อมูลในโอกาสต่อไปของชุมชน ทั้งนี้เพราะในบางครั้งชุมชนจำเป็นที่จะต้องสื่อสารข้อมูลในเชิงการต่อสู้กับ ภัยคุกคามเพราะฉะนั้นกระบวนการศึกษาข้อมูลจึงต้องมีความน่าเชื่อถือและรอบคอบเพียงพอ

นอกจากนี้การที่ชุมชนได้ทำงานร่วมกับภาคีอื่น ๆ จะช่วยสร้างมิติการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน กับหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐและภาควิชาการ อีกนัยยะหนึ่งของกระบวนการประเมินผล กระทบทางด้านสุขภาพคือกระบวนการทำงานที่สร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาควิชาการและชุมชน ชาวบ้านเข้าด้วยกันซึ่งจะเป็นบทเรียนที่ตัวอย่างของการทำงานร่วมกันของสังคมไทยต่อไป

กระบวนการดำเนินงาน

สำหรับการทำงานในระดับพื้นที่ที่มีแผนการดำเนินงาน ๔ ระดับ คือ (๑) กระบวนการทำความเข้าใจเกี่ยวกับ CHIA กับแกนนำชุมชน (๒) การออกแบบการทำงานของกลุ่มแกนนำชาวบ้าน (๓) กระบวนการศึกษาข้อมูลผลกระทบสุขภาพ (๔) การประเมินผลและการสร้างทางเลือกการพัฒนา

๑. การทำความเข้าใจในระดับพื้นที่ การทำความเข้าใจกับแกนนำพื้นที่ว่ากระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพคืออะไร และมีวิธีการ หลักการในการทำงานอย่างไร บทเรียนจากการทำเวทีทำความเข้าใจพบว่าเป็นสถานการณ์ของความระแวง การที่จะมีองค์กรใดองค์หนึ่งจะเข้าไปดำเนินการอย่างไรอย่างหนึ่งในชุมชนจำเป็นต้องคำนึงความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในชุมชน สำหรับในพื้นที่ ต.กลาย อ.ท่าศาลา ชุมชนจะมีการตั้งคำถามว่าคนที่เข้ามาเป็นใคร ต้องการมาทำอะไร และจะเข้ามาสร้างความแตกแยกให้กับชุมชนใช่หรือไม่

การทำความเข้าใจเรื่องCHIA จึงต้องใช้การอธิบายและกำหนดทำที่สำหรับเครื่องมือที่เรียกว่า CHIA ให้มีความชัดเจน โดยหลังจากการพูดคุยมีการตกลงเรื่องการทำ CHIA ว่ากระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพต้องเป็นเครื่องมือสำหรับให้ชุมชนเข้าถึงความรู้เพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทางด้านสุขภาพและการกำหนดทำที่ต่อปัจจัยคุกคามที่เข้ามาในชุมชนว่าจะจัดการอย่างไร เครื่องมือในรูปแบบCHIA จึงไม่ใช่เป็นไปเพื่อการคัดค้านโครงการการพัฒนาในพื้นที่ แต่การตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งของชุมชนเป็นผลมาจากการรับรู้ข้อมูลปัจจัยที่มีผลกระทบต่อสุขภาพหลังจากกระบวนการศึกษาตามรูปแบบ CHIA แล้ว เมื่อมีกระบวนการทำความเข้าใจกันแล้วแกนนำชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงทำที่ต่อทีมงานที่เข้ามาดำเนินการรวมทั้งเห็นว่ากระบวนการดำเนินงานในรูปแบบCHIA เป็นสิ่งที่ดีและน่าจะเป็นทางออกหรือคำตอบสำหรับชุมชนที่จะเป็นช่องทางในการเข้าถึงข้อมูลมากขึ้น กระบวนการทำความเข้าใจกับแกนนำชาวบ้านจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของกระบวนการทำCHIA ที่ ต.กลาย อ.ท่าศาลา ซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับการสร้างนิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมี

๒.การออกแบบการทำงานโดยชุมชน

การออกแบบการทำงานคือการทำงานที่ชุมชนร่วมประชุมกันเพื่อทำการออกแบบกระบวนการทำงานว่าหากจะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายควรดำเนินการอย่างไร ด้วยกระบวนการระดมความเห็นร่วมกันในเวทีการประชุม จากการถกเถียงของคณะทำงาน การประเมินผลกระทบสุขภาพระดับพื้นที่ของตำบลกลายนำมาสู่ข้อสรุปการดำเนินงานโดยมีกรอบการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำความเข้าใจในวันนั้นที่สนใจมีดังนี้

๑. ทำความเข้าใจกับชุมชนเรื่องกรอบแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพที่ครอบคลุมทั้ง ๔ มิติ คือ กาย จิตใจ สังคม สติปัญญา ซึ่งจะมีผลต่อกรอบคิดในกระบวนการศึกษาข้อมูล CHIA ของชุมชนในอนาคต

๒. ทำความเข้าใจกับกระบวนการจัดทำ CHIA ตลอดเส้นทางการทำงานว่ามีเส้นทางเดินอย่างไร เพื่อให้ชุมชนตั้งคำถามและทำความเข้าใจ
๓. กำหนดทิศทางและจุดยืนของเครื่องมือ CHIA และคณะทำงานที่เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชน
๔. กำหนดคณะทำงานระดับชุมชน รวมทั้งในที่ประชุมมีความเห็นว่าจะจะมีการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานรัฐเพื่อที่จะป้องกันความแตกแยกและสร้างความน่าเชื่อถือกับคณะทำงาน ซึ่งจะส่งผลดีในท่ามกลางสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งและความแตกแยก
๕. กำหนดทิศทางหรือแผนงานในอนาคตโดยเฉพาะกระบวนการทำความเข้าใจในระดับชุมชน

หลังจากนั้นมีการหารือลำดับขั้นการทำงานและร่วมกันออกแบบการทำงานว่าควรจะทำเนินการอย่างไรต่อไป โดยมีขั้นตอนสำหรับการทำงาน CHIA ดังนี้

๑. ทำความเข้าใจ CHIA กับแกนนำชุมชนซึ่งประกอบด้วย แกนนำชาวบ้าน ข้าราชการ อบต. สถานีอนามัย
๒. ทำความเข้าใจ CHIA กับชุมชนในสัดส่วนที่มากพอเพื่อที่จะทำให้กระบวนการทำงานดำเนินการได้
๓. ออกแบบกระบวนการทำงานศึกษาข้อมูลด้านสุขภาพซึ่งประกอบด้วย ขอบเขตของการศึกษา ประเด็นศึกษาและพื้นที่ทำการศึกษา
๔. วิเคราะห์ข้อมูลด้านสุขภาพเพื่อค้นหาปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยเสริมด้านสุขภาพร่วมกันของคนในชุมชน
๕. ทำการศึกษาปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยเสริมในเชิงลึกด้วยการอาศัยความรู้ชุมชนร่วมกับความรู้ภาควิชาการและการศึกษาจากรูปธรรมจริงที่เกิดขึ้นจากภายนอกชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความรู้มากพอที่จะนำไปสู่การกำหนดท่าทีของชุมชนเอง
๖. กำหนดท่าทีต่อการจัดการปัจจัยที่ทำการศึกษา จนนำไปสู่การวางแผนเพื่อจัดการกับปัจจัยที่ทำการศึกษาเหล่านั้นและกำหนดบทบาทของหน่วยงานท้องถิ่นในการนำผลการศึกษาไปปฏิบัติ

๓. กระบวนการศึกษาข้อมูลผลกระทบสุขภาพ กระบวนการศึกษาผลกระทบสุขภาพระดับชุมชนที่สำคัญมากก็คือการศึกษาข้อมูล สำหรับการศึกษาข้อมูลแบ่งออกเป็น ๕ ช่วงที่สำคัญคือ (๑) การทำความเข้าใจกับสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชน (๒) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้วยการวิจัยแบบง่าย (๓) การศึกษาข้อมูลเชิงลึก (๔) การนำข้อมูลมาวิเคราะห์จัดทำเป็นแผนพัฒนาระดับตำบล (๕) การสื่อสารข้อมูลสู่สื่อสาธารณะ โดยในแต่ละช่วงมีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

(๑) ข้อมูลการทำความเข้าใจกับสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชน กิจกรรมด้านการจัดการข้อมูลในขั้นนี้เป็นการบอกเล่าสภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เป็นการเบื้องต้น เพื่อที่จะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนการดำเนินงานต่อไป กระบวนการประมวลข้อมูลเบื้องต้นใช้วิธีการสนทนาเพื่อเรียนรู้ร่วมกันเป็นหลัก จากคณะทำงานในชุมชน หมออนามัย อบต. กระบวนการประมวลข้อมูลพื้นฐานเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญมากทั้งนี้เพราะว่าข้อมูลพื้นฐานจะนำไปสู่การออกแบบกระบวนการทำงานทั้งหมด รวมทั้งเป็นฐานข้อมูลสำหรับการออกแบบการศึกษาข้อมูลในขั้นต่อไป สำหรับข้อมูลที่ได้ในขั้นนี้ประกอบด้วย

สภาพแวดล้อมธรรมชาติ วัฒนธรรมของคนในตำบลกลาย ภาวะสุขภาพ อาชีพ ปัญหาของชุมชน เป็นต้น

(๒)การศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้วยการวิจัยแบบง่าย การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อที่จะทำความเข้าใจกับสภาพที่แท้จริงในด้านสุขภาพของครวมของชุมชนทั้งตำบล เพื่อที่จะนำไปสู่การกำหนดเป็นประเด็นวิจัยในการศึกษาเชิงลึกในลำดับถัดไป การศึกษาข้อมูลพื้นฐานคือกระบวนการด้านข้อมูลขั้นที่สอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนร่วมกันกำหนดให้มีขึ้น การศึกษาข้อมูลพื้นฐานมีการใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์ เป็นหลัก โดยกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์เหมือนกันในแต่ละหมู่บ้าน มีการเก็บข้อมูลทั้ง 12 หมู่บ้าน โดยในแต่ละหมู่บ้านจะทำการสัมภาษณ์ประชากรร้อยละ ๔๐ ของครัวเรือน โดยบุคคลที่ทำการสัมภาษณ์คือ อสม.ในแต่ละหมู่บ้านนั่นเอง ประเด็นการเก็บข้อมูลพื้นฐานประกอบด้วย ด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สภาพปัญหาของชุมชน และภัยคุกคามที่คนตระหนักร่วมกัน ประเด็นจากการสัมภาษณ์เหล่านี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การประมวลผล และวางแผนการศึกษาขั้นต่อไป

กระบวนการที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการศึกษาข้อมูลในขั้นนี้ก็คือ การนำข้อมูลที่ประมวลได้ทุกหมู่บ้าน มานำเสนอกับสมาชิกของหมู่บ้านนั้น ๆ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนร่วมเรียนรู้กับข้อมูลและให้ความเห็นเพิ่มเติมว่ามีข้อมูลส่วนไหนที่ยังไม่สมบูรณ์บ้าง กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวนำมาซึ่งการรู้จักตัวตนของชุมชนมากขึ้น และที่สำคัญเป็นเวทีสะท้อนให้ชุมชนเห็นว่ากระบวนการจัดทำข้อมูลมีประโยชน์ การจัดเวทีสัญจรไปแต่ละหมู่บ้านทำให้ชุมชนตื่นตัวและร่วมสะท้อนปัญหาในหมู่บ้านของตนเอง โดยเฉพาะประเด็นที่กลายเป็นภัยคุกคามของชุมชน ซึ่งจะเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นในการศึกษาเชิงลึกต่อไป

(๓)การศึกษาข้อมูลเชิงลึก การศึกษาข้อมูลเชิงลึกหมายถึงกระบวนการกำหนดประเด็นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพ ๔ มิติของชุมชน ซึ่งเกิดจากฐานข้อมูลที่ได้จากการศึกษาขั้นพื้นฐาน การกำหนดประเด็นในการศึกษาเชิงลึกจะนำข้อมูลจากการสะท้อนปัญหาของชุมชน เลือกเอาประเด็นที่มีผลกระทบอย่างยิ่งต่อชุมชนมากำหนดเป็นประเด็นในการศึกษา สำหรับรูปแบบการศึกษาเชิงลึกจะออกแบบเป็นงานวิจัยที่มีชาวบ้านเป็นคนทำวิจัยหลักและมีทีมวิชาการเข้ามาเสริม เป้าหมายหลักของการศึกษาข้อมูลเชิงลึกเพื่อ นำไปสู่การสร้างเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนว่าสามารถดำรงวิถีเช่นเดิมหรือกระบวนการพัฒนาควรดำเนินไปในทิศทางไหนจึงจะเป็นการพัฒนาที่ถูกต้องและเหมาะสมกับชุมชน กระบวนการศึกษาข้อมูลเชิงลึกจะเป็นพื้นฐานข้อมูลที่สำคัญในการนำข้อมูลเหล่านั้นมาวางแผนการพัฒนาอย่างถูกต้องและเหมาะสม ทั้งนี้เพราะการวางแผนภายใต้ข้อมูลที่ใกล้กับความจริงนอกจากจะส่งผลต่อการพัฒนาของชุมชนแล้วยังสามารถใช้เป็นที่ยืนยันกับสาธารณะถึงความถูกต้องของข้อมูลตามหลักวิชาการได้ ในพื้นที่ตำบลกลายแบ่งประเด็นการศึกษาข้อมูลชุมชนออกเป็น ๖ ชุด คือ (๑) การศึกษาข้อมูลโครงการขนาดใหญ่ที่จะเข้ามาในชุมชนพร้อมกับผลกระทบ (๒) การศึกษาทรัพยากรและศักยภาพเศรษฐกิจชุมชน (๓) การศึกษาด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน (๔) การศึกษาด้านสุขภาพ (๕) การศึกษาด้านทรัพยากรชายฝั่ง (๖) การศึกษาภูมิศาสตร์และแผนที่ชุมชน โดยกระบวนการศึกษาทั้ง ๖ ชุดจะมีตัวแทนชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบในแต่ละชุดพร้อมด้วยการมีนักวิชาการที่เชี่ยวชาญแต่ละด้านคอยเสริมกระบวนการ กระบวนการศึกษาดังกล่าวจึงทำโดยชุมชนเป็นหลักแต่ทว่าอิงอยู่กับวิธีการและฐานทาง

วิชาการด้วยเพื่อให้ข้อมูลแต่ละด้านมีความสมบูรณ์มากขึ้น และในระหว่างการศึกษาในแต่ละประเด็นจะใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนด้วย

(๔) การนำข้อมูลมาวิเคราะห์จัดทำเป็นแผนพัฒนาระดับตำบล ขั้นนี้เป็นการนำข้อมูลจากชุดวิจัยทั้ง ๖ ชุดมาจัดทำเป็นแผนการพัฒนาระดับตำบล ซึ่งแผนพัฒนาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดังกล่าวนี้เป็นการรวบรวมศักยภาพทุกด้านที่สำคัญของชุมชน เพื่อนำมายืนยันว่าพื้นที่ตำบลกลายสามารถพัฒนาได้ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ รวมทั้งมิติทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่การพัฒนาแบบอื่นที่เข้ามาจะทำลายจนหมดสิ้น ทั้งนี้ข้อมูลเชิงประจักษ์จากการทำวิจัยจะนำมาสู่กระบวนการทำความเข้าใจกับชุมชนให้ตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง และนำไปสู่การพัฒนาต่อไป สำหรับกระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาระดับตำบลภายใต้ข้อมูลการวิจัยจะเป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เกิดการมีส่วนร่วมและร่วมเรียนรู้ศักยภาพเหล่านี้ไปด้วยกัน

ทั้งนี้ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นข้อมูลที่สำคัญในกระบวนการสื่อสารกับสาธารณะ โดยเฉพาะกับภาครัฐที่มีการกำหนดนโยบายการพัฒนา โดยไม่ได้คำนึงถึงศักยภาพของท้องถิ่นที่แท้จริงและตั้งอยู่บนผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ ข้อมูลที่มีที่มาและความสมบูรณ์ที่เพียงพอจะนำไปสู่การสร้างความสำเร็จให้กับชุมชนในการนำข้อมูลเหล่านี้ไปสู่การสื่อสารสาธารณะ

(๕) การสื่อสารข้อมูลสู่สาธารณะ การสื่อสารสาธารณะเป็นกระบวนการที่ชุมชนมุ่งใช้ข้อมูลในการสื่อสารต่อสังคมภายนอกซึ่งได้กำหนดให้พื้นที่ตำบลกลายกลายเป็นพื้นที่ของการพัฒนาเป็นนิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมี โดยกระบวนการสื่อสารข้อมูลจะทำในหลายลักษณะ เช่น การจัดทำเอกสารรายงานต่อคณะรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การจัดทำสื่อเพื่อให้ข้อมูลกับประชาชนทั่วไป สื่อมวลชน และสถาบันการศึกษา องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ที่ประชาชนสามารถใช้สิทธิในการปกป้องสิทธิของชุมชนเองได้ กระบวนการสื่อสารดังกล่าวเป็นการสื่อสารกับสังคมว่า พื้นที่ชุมชนชาวบ้านมีศักยภาพมากพอที่จะดำเนินชีวิตและพัฒนาชุมชนเองได้ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ การประเมินผลกระทบสุขภาพระดับชุมชนจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อกระบวนการแสดงจุดยืนในมิติการพัฒนาระดับชุมชน

๔. การประเมินผลและการสร้างทางเลือกการพัฒนา

การประเมินผลหมายถึงกระบวนการสร้างทางเลือกการพัฒนาของชาวตำบลกลายภายใต้ทางเลือกการพัฒนาที่ชุมชนต้องการให้เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก จากการที่มีการกำหนดให้พื้นที่ ต.กลาย เป็นทางเลือกของการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมีนั้น สมาชิกในตำบลกลายส่วนใหญ่มีความเห็นคัดค้านการสร้างนิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมีเนื่องจากไม่เกิดผลดีต่อชุมชนไม่ว่าด้านใด ๆ จึงรวมตัวกันคัดค้านและพยายามที่จะเสนอว่าพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนนั้น จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานศักยภาพของชุมชนอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นกระบวนการทำความเข้าใจกับโครงการพัฒนาจึงต้องมีการเรียนรู้ข้อมูลอย่างรอบด้าน ทั้งข้อมูลพื้นฐานของการสร้างนิคมอุตสาหกรรมและข้อมูลศักยภาพของพื้นที่ชุมชน เพราะฉะนั้นกระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพจึงกลายเป็นเครื่องมือหนึ่งของกระบวนการชุมชน

ทางเลือกการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพ จึงเป็นกระบวนการสร้างทางเลือกการพัฒนาของชุมชน ที่ไม่เพียงแต่ชุมชนเท่านั้นที่จะได้รับประโยชน์ แต่เป็นกระบวนการสื่อสาร

ต่อสาธารณะที่จะบอกว่าชุมชนสามารถสร้างทางเลือกการพัฒนาได้ ภายใต้เงื่อนไขภัยคุกคามที่จะเข้ามาเยือน

บทเรียนสำคัญจากกระบวนการทำ CHIA ในช่วงที่ผ่านมา

๑. พบว่าในพื้นที่ชุมชนซึ่งมีความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกหรือระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง โดยชาวบ้านยังไม่ชัดเจนในจุดยืนว่าจะกำหนดทำอย่างไร การดำเนินการจากองค์กรภายนอกควรมีทำที่ในเชิงกระบวนการเรียนรู้ ไม่เป็นการชี้นำหรือต่อต้านและต้องมีความพยายามในการอธิบายถึงทิศทางการทำงานจนกว่าจะเกิดความเข้าใจร่วมกัน

๒. กระบวนการทำ CHIA เน้นให้เป็นการทำของชุมชนเองโดยในกระบวนการออกแบบการทำงานชุมชนจะเป็นผู้ที่พิจารณาได้ว่าควรออกแบบและดำเนินการอย่างไร ส่วนภาคีอื่น ๆ เป็นฝ่ายหนุนเสริมให้ชุมชนดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๓. กระบวนการทำ CHIA ไม่ใช่เครื่องมือสำหรับการต่อต้านโครงการแต่เป็นการสร้างเครื่องมือให้ชุมชนเข้าถึงความรู้และนำไปสู่การตัดสินใจกำหนดทำที่ของตนเองในภายหลัง

๔. ทำให้ CHIA เป็นกระบวนการวิจัยจะสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายใต้ฐานข้อมูลและช่วยลดความขัดแย้งในภาวะที่ชุมชนกำลังเกิดความสับสนและสามารถใช้ข้อมูลในการเคลื่อนไหวประเด็นอื่น ๆ ต่อเนื่องได้

๕. กระบวนการออกแบบการทำงานต้องเกิดจากผลที่ชุมชนร่วมกันถกเพราะเขาจะรู้สถานการณ์ดีว่าควรจัดการอย่างไรและการดำเนินงานแบบไหนที่จะมีความเหมาะสม

๖. การกำหนดพื้นที่สำหรับการจัดทำ CHIA ควรเริ่มจากขอบเขตแคบไปสู่การขยายวงในภายหลังเพราะสามารถสร้างระบบการจัดการที่เข้มแข็งได้ก่อนขยายพื้นที่และการกำหนดพื้นที่ไม่จำเป็นต้องจำกัดเฉพาะเขตการปกครองแต่เน้นเขตพื้นที่ซึ่งก่อเกิดปัจจัยผลกระทบเป็นสำคัญ

๗. ผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำ CHIA ควรเป็นการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วนทั้งชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง สถาบันวิชาการ และผู้ดำเนินการโครงการพัฒนาที่เข้ามาในชุมชน โดยคณะทำงานที่เกิดขึ้นควรมีการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ เพื่อสร้างความเชื่อถือและลดความขัดแย้ง

๘. กระบวนการ CHIA จะนำไปสู่การสร้างทางเลือกการพัฒนาจากการสร้างที่มวิจัยข้อมูลของชุมชนร่วมกับนักวิชาการ แล้วนำมาสู่การสังเคราะห์ร่วมกัน โดยกระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนเป็นอย่างดี

